

Elmlə yaşanan ömür

İnformatika sahəsində görkəmli alim, Əməkdar elm xadimi, "Şöhrət" ordenli, AMEA-nın müşaviri, akademik Telman Əliyevin bu gün 90 yaşı tamam olur.

Telman Abbas oğlu Əliyev 2 may 1935-ci ildə Azərbaycanın Goranboy rayonunda anadan olmuşdur. 1943-1953-ci illərdə Goranboy rayonunda tam orta məktəbdə təhsil almış, 1953-1958-ci illərdə isə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Sənaye İnstitutunu (indiki Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti) uğurla başa vurmuşdur. Ali təhsil ocağından təyinatla Hesablama Mərkəzinə (hazırda İdarəetmə Sistemləri İnstitutu) göndərilmiş və 1962-ci ilə kimi texnik, mühəndis, baş mühəndis vəzifələrində çalışmışdır. Çox keçmədən bu müəssisədə o, elmi axtarırlara böyük maraq göstərmiş, aspiranturaya daxil olmuşdur.

Telman Əliyev 1966-cı ildə Bauman adına Moskva Dövlət Texniki Universitetinin kafedra müdiri, professor V. V. Solodovnikovun rəhbərliyi ilə namizədlik, 1977-ci ildə, 42 yaşında "Texniki kibernetika və informasiya nəzəriyyəsi" ixtisası üzrə doktorluq dissertasiyalarını müdafiə etmiş, 1985-ci ildə professor adını qazanmışdır. 1983-cü ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, 2001-ci ildə isə həqiqi üzvü seçilmişdir.

Akademik Telman Əliyev 1982-ci ildə Kibernetika İnstitutunun direktorunun elmi işlər üzrə müavini təyin edilmiş, 1988-2020-ci illərdə Kibernetika (İdarəetmə Sistemləri) İnstitutunun direktoru vəzifəsində işləmişdir. 1984-cü ildən Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetində ictimai əsaslarla kafedra müdiri kimi çalışmışdır. 1993-1998-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının ekspert şurasının sədri olmuşdur. 1997-2001-ci illərdə AMEA-nın Fizika-Riyaziyyat və Texnika Elmləri Bölməsinin akademik-katibi, 2008-2015-ci illərdə Ali Attestasiya Komissiyasının Rəyaset heyətinin üzvü seçilmişdir. Akademik 2015-ci ildən İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən D 01.121 dissertasiya şurasının sədri olmuşdur.

Zəhmətkeş bir alim ömrü yaşayan akademik Telman Əliyevin elmi əməyi dövlətimiz tərəfindən yüksək mükafatlarla qiymətləndirilmişdir. 2004-cü ildə o, Azərbaycan Respublikasının "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilmiş, 2009-cu ildə "Əməkdar elm xadimi" adına layiq görülmüşdür. 2015-ci ildə N.Tusi adına mükafatla, 2018-ci ildə isə akademik Azad Mirzəcanzadə adına beynəlxalq gümüş medalı ilə təltif olunmuşdur.

Akademik Telman Əliyev Azərbaycanda informatikanın inkişafında həlledici rolə malik və əsas 1959-cu ildə qoyulmuş "Elektron hesablama maşınları" laboratoriyasının təşkilatçısı olmuş, 1976-cı ilə qədər isə rəhbəri kimi işləmişdir. O, Sovet İttifaqının informatika və hesablama texnikası cəmiyyətinin İdarə heyətinin üzvü, informatika, hesablama texnikası və kibernetika üzrə Ekspert Şurasının üzvü olmuşdur.

Alim kibernetika, informatika və fizikanın kəsişməsində aparılmış bir sıra fundamental işlərin müəllifidir. Onun rəhbərliyi altında Bibiheybət neft-qazçıxarma idarəsinin 300 obyektində dərinlik neftçixarma avadanlıqlarının məsafədən diaqnostikasını və idarə edilməsini təmin edən, rentabelliğini əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa imkan verən yeni nəsil "robust noise" monitoring və idarəetmə sisteminin eksperimental variantı tətbiq edilmişdir.

Alimin ciddi araşdırmaları sayəsində ştanqlı dərinlik nasos qurğuları ilə istismar edilən neft quyularının intellektual Noise diaqnostikası və Noise idarə edilməsi sistemləri, dəniz platformalarında, qazma qurğularında, energetikada, nəqliyyatda, tikintidə, tibbdə və s. obyektlərdə qəzaların başlanğıcını, inkişaf dinamikasını və proqnozlaşdırılmasını təyin edən intellektual Noise-nəzarət sistemlərinin qurulmasına imkan verən küylənmiş siqnalların Noise xarakteristikalarının qiymətləndirilməsi, təşkil olunmuş informativ əlamətlər çoxluğunun formalaşdırılması texnologiyası, zəlzələ ocağının mərkəzi zonasını təyin etməklə seysmik vəziyyətin

dəyişməsinin başlanmasını bildirmək üçün intellektual seysmoakustik Noise-monitorinq stansiyaları şəbəkələri, smartfonların və noutbukların vasitəsi ilə ürayin vəziyyətinin gündəlik nəzarəti üçün onun səsinin Noise analizi texnologiyaları, kompressor stansiyalarının vibrasiya vəziyyətinin intellektual Noise-nəzarət və erkən diaqnostika sistemləri yaradılmışdır. Eləcə də generatorların vattmetroqramlarının Noise analizi yolu ilə artesian quyularında, nasos stansiyalarında, istilik və havalandırma sistemlərində və s. obyektlərdə nasazlıqların başlanğıcının və qəzaların proqnozlaşdırılmasının intellektual nəzarət sistemlərinin qurulmasına imkan verən, küylərin, faydalı siqnalların korrelyasiya və spektral xarakteristikalarından və onlar arasındakı qarşılıqlı korrelyasiya funksiyasını qiymətləndirən informativ əlamətlər çoxluğunun formalaşdırılmasının mümkünlüyü göstərilmişdir. Akademik Telman Əliyev hələ sayı bilmədiyimiz çoxsaylı ixtirlərin, yeniliklərin müəllifidir.

Akademik T.Əliyev 2013-cü ildən Rusiyada nəşr olunan nəzəri və tətbiqi elmi-texniki "Мехатроника, автоматизация, управление" və 2018-ci ildən Ukraynada nəşr olunan Beynəlxalq elmi-texniki "Проблемы управления и информатики" jurnallarının redaksiya heyətinin üzvüdür.

Telman müəllim bir çoxu WoS indeksli jurnallarda olmaqla 586 elmi əsərin, 27 monoqrafiyanın və 109 müəlliflik şəhadətnamələri və patentin müəllifidir, onlardan 30-u Avrasiya patentidir. Onun elmi rəhbərliyi altında 37 elmlər namizədi və 12 elmlər doktoru hazırlanmışdır.

Elm və texnikanın sürətlə inkişaf etdiyi bir dövrdə bütün yaradıcılıq potensialını dəqiq elmlərə həsr edən, hazırda AMEA-nın müşaviri kimi fəaliyyət göstərən akademik Telman Əliyevin 90 illik ömür yoluna nəzər saldıqda, qürurverici bir heyət mənzərəsi ortaya çıxır. Onun bu zəngin və mənalı ömür yolu gələcək nəsillər üçün həm örnək, həm də bir məktəbdir - elə bir məktəb ki, elmə yenilik, Vətənə uğur gətirmişdir.

90 yaşınız mübarək, hörmətli akademik! 100 yaşa doğru - Sizə xoş günlər, firavan həyat arzulayırıq!

Sərvan KƏRİMOV
"Elm və həyat" jurnalının
məsul katibi